

روز ۱۹ دی که قبل از ظهر آقایان به منزل بعضی از اساتید رفته بودند؛ قرار گذاشته بودند که بعد از ظهر در منزل ما اجتماع کنند. این قرار در نماز جماعات هم اعلام گردیده بود. از حدود ساعت یک بعد از ظهر عده‌ای آمدند و چندین بلندگو داخل منزل و کوچه نصب کردند. رفته‌رفته جمعیت می‌آمد. داخل حیاط و پشت بام‌ها و کوچه از جمعیت متراکم شده بود؛ به‌گونه‌ای که جمعیت به خیابان رسیده بود. نخست داماد اینجانب آقای سیدحسین موسوی تبریزی سخنرانی کردند. سپس بنده وظیفه خود دانستم که صحبت کنم و جنایات رژیم مستشاهی را به‌صراحت بیان کنم؛ لذا سخنرانی جامع و تندی علیه جنایات‌های رژیم شاه‌انجام دادم.

در آن سخنرانی من لازم دانستم که انگشت روی مرکز ومنبع اصلی جنایت‌ها بگذارم. از این‌رو مرکزیت را هدف قرار داده و در مقایسه حرکت نجات‌بخش حضرت امام‏ ^(علیه السلام) که از اسلام و قرآن و روش اهل‌بیت عصمت ^(علیهم السلام) نشأت می‌گرفت، با عکس‌العملی که از استکبار جهانی و دست‌نشانندگان آن صادر شد، این اشعار را خواندم:

مه فشاند نور و سگ وعوو کند هر کسی بر طینت خود می‌تند چون تو خفافشان بسی بینند خواب کاین جهان ماند یتیم از آفتاب کی شود دریا ز پوز سگ نجس کی شود خورشید از پف منظملس در شب مهتاب مه را بر سماک از سگان و وعوایشان چه پاک؟ کارک خود می‌گذارد هر کسی آب ننگدار صفا بهسر خسی ای بریده آن لب و خلق و دهان که کند تف سوی ماه آسمان خس، خسانه می‌رود بر روی آب آب صافی می‌رود بی‌اضطراب مصطفی مه می‌شکافد نیمه‌شب ژاژ می‌خاید ز کینه ببولهب آن مسیحا مرده زند می‌کند آن جهود از خشم سبلت می‌کند

● ۱۹ دی سرآغاز حرکت‌های مردمی ضد استبدادی و شاهنشاهی

در واقع قیام ۱۹ دی را باید از زمینه‌های تقویت جنبش‌های دینی مذهبی انقلاب اسلامی شمرد؛ چراکه از علل و زمینه‌های مطرح‌شدن امام خمینی‏ ^(علیه السلام) به‌عنوان رهبر انقلاب اسلامی در مبارزه با حکومت پهلوی را سبب شد؛ پس از این واقعه، مخالفت با نظام پهلوی از گروه‌هایی خاص به توده مردم گسترش یافت و در میان روحانیت و حوزه و دانشگاه اتفاق نظری درباره مبارزه با پهلوی فراهم گردید؛ صفوف محکم مردم به همراهی علمای دینی وروشن‌فکران دانشگاهی شکل گرفت و گام‌های استوار مبارزه با رژیم طاغوت برداشته شد.

از این روی می‌توان گفت، قیام ۱۹ دی ۱۳۵۶ش سرآغاز سلسله حرکت‌های اعتراض‌آمیز قاطبه مردم ایران علیه نظام استبدادی و شاهنشاهی و پهلوی بود. از این تظاهرات و اجتماعات مردمی با همراهی علما، می‌توان به‌عنوان آغاز مرحله‌ای نوین در نهضت اسلامی و علت اصلی شتاب خیزش‌های انقلابی یاد نمود.

یکی از عوامل شتاب انقلاب پس از ۱۹ دی، مراسم‌ها وتظاهرات‌های پی‌درپی پس‌از این واقع بود که از تبریز آغاز گردید. مراسم چهلм شهدای قیام ۱۹ دی در تبریز و مراسم چهلм شهیدان واقعه تبریز به یزد منتقل شد؛ به‌نحوی که سلسه‌وار از مرکز ایران شروع شد و بعد به غرب ایران و از غرب ایران به شرق ایران و از شرق به پایتخت و جنوب ایران کشیده شد و مراسمی در تهران و مشهد و سپس اصفهان و شیراز برگزار گردید؛ برگزاری مراسم چهلм برای هریک از این وقایع که به‌کشته‌شدن شماری منجر می‌گردید و هرکدام از وقایع، سبب کشته‌شدن شماری دیگر می‌شد و زمینه برای حوادث تازه‌ای در چهلм بعدی فراهم می‌گشت؛ همین روند، کشش و دامنه‌ای پیداکرد و سرانجام پس از یک سال و یک ماه، در ۲۲ بهمن ۱۳۵۷ش نظام پادشاهی پهلوی سقوط و انقلاب اسلامی پیروز شد.

● **انتشار مقاله «ایران واستعمار سرخ‌وسپاه»** عامل اصلی قیام ۱۹ دی، انتشار مقاله‌ای با عنوان «ایران و استعمار سرخ و سپاه» در روزنامه اطلاعات بود. این مقاله به‌مناسبت روز کشف حجاب و نزدیکی سالگرد انقلاب سفید در ۱۷ دی ۱۳۵۶ش به چاپ رسید. نام نویسنده احمد رشیدی‌مطلق بود که آن را مستعار دانسته‌اند. به‌گفته سر آنتونی پارسونز سفیر سابق انگلیس در ایران، با توجه به سلسله مراتب تصمیم‌گیری در حکومت پهلوی، تصمیم به نگارش و انتشار

دهم. وقتی به تهران رفته بودم، شبانه به منزل ما ریخته و همه جا را گشته بودند. وقتی از تهران برگشتم و جریان را به من دانستم که با مردم حرکت کنم. آمدم بیرون، از کوچه که گذشتیم، وارد خیابان شدیم. ابتدای جمعیت به چهاره مقابل کلاتری رسیده بود. در اینجا مزدوران رژیم، مردم را به گلوله بستند و با سلاح گرم به مردمی که هیچ‌گونه وسیله دفاعی نداشتند، حمله کردند. عده‌ای از مردم شهید شدند؛ عده‌ای مجروح و زخمی و عده‌ای هم توانستند، جان سالم بدر برند. همین جریان، موجب حرکت و قیام مردم در دیگر شهرهای ایران شد. به‌مناسبت بزرگداشت شهدای این روز، قیام فراگیر ملت ایران از تبریز آغاز و رفته‌رفته تمام ایران را فراگرفت.

به‌همین مناسبت کوچه‌ما، کوچه قیام نام‌گذاری شد و وقتی حضرت امام ^(علیه السلام) به قم مشرف شدند، به منزل ما نیز تشریف آوردند و به محضر ایشان عرض شد که انقلاب اسلامی از این خانه آغاز شده‌است. بعد از جریان این سخنرانی در روز ۱۹ دی، در انتظار این بوم که ساواک دنبالم بیاید و دستگیرم کند؛ به این جهت در تهران کاری داشتم. رفتم که آن را انجام

را با مشکلات فراوان سپری می‌کردیم.

دولت شریف امامی که روی کار آمد، برای کسب وجاهت – به‌اصطلاح – زندانی‌های سیاسی را آزاد می‌کرد و تبعیدی‌ها را برمی‌گرداند. در این زمان من نیز از تبعیدگاه آزاد شدم.

از آخرین تبعیدگاه خود یعنی سفر کردستان که آزاد شدم، امام خمینی ^(علیه السلام) در نوفل لوشاتو بودند. پس از چند روز

از قم به پاریس رفته، در نوفل لوشاتو به محضر مقدس امام ^(علیه السلام) شرفیاب شدم و چند روز در جلساتی که در محضر آن پرچمدار نهضت اسلامی و استاد بزرگ تشکیل می‌شد، شرکت می‌نمودم و چند دفعه با معظم‌له ملاقات خصوصی داشتم. در هنگام حرکت برای ایران، به بنده ورقه‌ای که با خط مبارک خود نوشته و مطالبی که درباره حکومت اسلامی بعد از سقوط رژیم ستم‌شاهی در آن مرقوم داشته بودند، دادند که بنده آن را با آقایان آیت‌الله بهشتی و استاد مطهری ^(علیهم السلام) مورد مذاکره قرار بدهم و نتیجه را به نوفل لوشاتو گزارش بدهم که انجام دادم.»

پس از این واقعه در چهلм شهدای قم، مردم تبریز راهپیمایی و تظاهرات کردند و این واقعه باعث شد که حضرت امام ^(علیه السلام)، نوروز ۵۷ – که همزمان می‌شد، با چهلм شهدای تبریز – را عزای عمومی اعلام بکنند و در چهلм شهدای تبریز مردم یزد به‌پا خواستند و این چهلм‌گرفتن‌ها چندین‌بار تکرار شد؛ به‌طوری‌که این واقعه به «نهضت چهل‌ما»معروف شد.

● **قصیده آیت‌الله‌العظمی نوری همدانی به مناسبت قیام ۱۹ دی**

بعد از واقعه خونین ۱۹ دی آیت‌الله العظمی نوری همدانی که به خلخال تبعید شدند، شهرها یکی پس از دیگری به انقلاب می‌پیوستند و نهضت انقلابی مردم متعهد ایران، با راهنمایی‌های حضرت امام خمینی‏ ^(علیه السلام) فراگیر می‌شد، معظم‌له قصیده‌ای در وصف این قیام سرودند که قیام تمام شهرهای ایران را توصیف کردند.

ز هر سو انفجار آید صدای انجزار آید خزان رفت و بهار آید

هدف نزدیک می‌گردد
تنور خشم این ملت طنین لعنت و نفرت گرفته اوج و هم وسعت **هدف نزدیک می‌گردد**
نماند این نظام آخر کند ملت قیام آخر بگیرد انتقام آخر **هدف نزدیک می‌گردد**
ز «قم» آغاز شد طوفان کند تا شاه را بنیان شود آسوده تا ایران

هدف نزدیک می‌گردد
شعار مسجد اعظم بود هر زخم را مرهم زند کاخ ستم بر هم **هدف نزدیک می‌گردد**
روان شد جوی خون در قم به‌ناحق کشته شد مردم ولی خون‌گرفت‌ها چندین‌بار تکرار

هدف نزدیک می‌گردد
خیابان ارم پرخون صفائی‌ه شده جیحون **هدف نزدیک می‌گردد**

حضور و همکاری، درخواست یاری نموده بودند؛ آیات گلپایگانی، شریعتمداری، مرعشی و دیگر مراجع، از اجتماع و اعتراض طلاب و بازاریان حمایت و سخنرانی نمودند؛ به‌تبع این حرکت حوزوی و تعطیلی درس‌های حوزه، بازاریان نیز با صدور اعلامیه‌ای، از حوزویان حمایت نموده و جمعی در منزل آیت‌الله گلپایگانی اجتماع نموده بودند که با رفتار و برخورد پلیس این اجتماع به خشونت و درگیری کشیده شد؛ این اخبار و وقایع در روزنامه اطلاعات و... با جهت‌گیری علیه حوزویان منتشر گردید.

بر اساس اسناد و اظهارات مأموران ساواک و شمار جمعیت و تظاهرات‌کنندگان در ۱۹ دی، حدود بیش از ده هزار نفر بوده است. حضور زنان نیز در این اعتراضات، چشم‌گیر و قابل توجه بود؛ روزنامه اطلاعات در ۲۰ دی، تعداد کشته‌شدگان را شش‌تن و شمار زخمی‌ها را نُه‌تن گزارش نموده بود که درست نبود و بیش از اینها بود؛ چراکه بسیاری از ترس بازداشت و برخورد‌های مأموران و دستگاه برای مداوا و درمان به مراکز درمانی مراجعه ننموده بودند و آمار شهدا هم دقیق اعلام نشده بود؛ چنان‌که در منابع دیگر، تعداد شهدا ۷۰ الی ۸۰ نفر و مجروحان را تا سیصد نفر گفته‌اند؛ بیشتر شهیدان واقعه ۱۹ دی قم، در قبرستان بقیع قم دفن شدند.

قیام ۱۹ دی واکنش‌هایی زیادی را در سراسر کشور در پی داشت؛ حکومت پهلوی ۲۵ یا ۲۷ تن از معترضان را از قم تبعید کرد؛ شماری از مراجع تقلید که همراه مردم و حامی بودند، از جمله آیات عظام گلپایگانی و مرعشی نجفی و... و برخی از گروه‌های سیاسی و دانشگاهیان و... این کشتار و برخورد خشن مأموران دولتی با معترضان و اجتماع مردم در ۱۹ دی و محتوای مقاله ایران و استعمار سرخ و سپاه را که حوزویان را نشانه رفته و به امام خمینی‏ ^(علیه السلام) که در شمار مراجع پس از آیت‌الله بروجردی به‌شمار می‌آمد، توهین نموده بودند، محکوم نمودند.

امام خمینی که در این زمان، در نجف و در تبعید بود، با فاصله چند روزه که اخبار حوادث ایران به عراق برسد، در ۲ بهمن به‌مناسبت قیام ۱۹ دی پیامی صادر کرد؛ ایشان در این پیام، واقعه ۱۹ دی را ادامه قیام ۱۵ خرداد مردم ایران اعلام نمود و به مردم ایران و جوانان مبارز امید، وعده و مزه پیروزی در برابر حکومت استبداد پهلوی را داد.

پس از چهل روز از واقعه ۱۹ دی، در تبریز، مراسم چهلм شهیدان ۱۹ دی در ۲۹ بهمن برگزار شد. بین شرکت‌کنندگان و نیروهای حکومت پهلوی درگیری به وجود آمد و به خشونت

خاطره شنیدنی آیت‌الله‌العظمی نوری همدانی از ابعاد قیام ۱۹ دی

همه کشور تلاطم شد به پشتیبانی از قم شد به فکر یک تهاجم شد **هدف نزدیک می‌گردد**
دلوار مردم تبریز به‌پاکرند رستاخیز که ها! ای زاده چنگیز **هدف نزدیک می‌گردد**

قیام یزد خونین بود برای یاری دین بود بسی شایان تحسین بود **هدف نزدیک می‌گردد**

مجاهد مردم قزوین همه با مشت پولادین قیامشان برای دین **هدف نزدیک می‌گردد**

منور مردم تهران بیسته حجره و دکان ز غیظ و خشم چون شیران **هدف نزدیک می‌گردد**

ز غیظ و غم روز و شب شعار مرگ‌زا بر لب تو گویی کرده تهران تب **هدف نزدیک می‌گردد**

مجاهد مردم شوشتر زده بر قلب شهر نشتر به امید دل خوش‌تر **هدف نزدیک می‌گردد**
رقیب ختم کرمانشاه رسید از آمیان تا ماه که ها! ای ظالم گمراه **هدف نزدیک می‌گردد**

ورامین پیشتاژ آمد به‌جرأت هم‌تراز آمد ز قدرت سرفراز آمد **هدف نزدیک می‌گردد**

طنین غیر اصفهان به‌پاکرده عجب طوفان کند کاخ ستم ویران

هدف نزدیک می‌گردد
قوی مردان شیرازی به‌سان لشکر تازی

گذشت آن خیمه‌شب‌بازی

هدف نزدیک می‌گردد
مجاهد مردم مشهد بسی دیده ستم بی‌حد

ز غیظ و خشم می‌جوئشد

هدف نزدیک می‌گردد

صدا برخاست از ایلام

که ها! ای گرگ خون‌آشام

مرن دیگر دم از اسلام

هدف نزدیک می‌گردد

مجاهد مردم سنقر به دست هر یکی آجر

ز غیظ و غم دل‌ها بر

هدف نزدیک می‌گردد

خمین آن شهر خشم‌آلود

کند طاغوت را نابود

ز کاخ شهٔ درآورد دود

هدف نزدیک می‌گردد

مجاهد مردم گرگان به‌قصد رزم پاکویان

شعار مغزارجویان

هدف نزدیک می‌گردد

اسیر دست جلام

نشان دست صیادم

ولی از کار خود شادم

هدف نزدیک می‌گردد

قرین شهر خلخال مکن با من که بدحالم

ز کار خویش خوشحالم

هدف نزدیک می‌گردد

هر آنچه‌گفته‌ام حق بود

جواب حرف مطلق بود

ز حرف یار مشتق بود

هدف نزدیک می‌گردد

جهاد ما یزد داثم

نبرد خصم شد لازم

خمینی می‌شود حاکم

هدف نزدیک می‌گردد

^[1] برگرفته از: سید جلال‌الدین مدنی، تاریخ سیاسی معاصر ایران ج۲؛ قیام خمسه‌آفرینان قم و تبریز و دیگر شهرها؛ علما و رژیم رضاشاه، حمید بصیرت‌منش؛ فرازهایی از تاریخ انقلاب به روایت اسناد ساواک، روابط عمومی وزارت اطلاعات؛ انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن، عباسعلی عمید زنجانی؛ سلسله پهلوی و نیروهای مذهبی به روایت تاریخ کمبریج، ترجمه: عباس مخبر؛ تنهایی و پایداری، حسین نجفی، آدراکل فرهنگ و ارشاد اسلامی تبریز؛ علی دولتی، نهضت روحانیون ایران